

LENÉZÜNK A VÁROSRA

Helyszínelések

Zöld füzet – Bijela tabija, 2018. május 1.

A városra akartunk lenézni, s nézegettük is, hogy nyúlik el alattunk a távolabbi külvárosok felé, de túlságosan zavartak a turisták a Žuta tabiján. A sár-ga után a magasabban fekvő és fenségesebb fehér sziklaerőd, a Bijela tabija felé vettük az irányt, de lekanyarodtunk közvetlen előtte egy meredek lejtő-re. Most itt ülünk. Kettesben. Én és a zöld füzet. Nem nézhetünk a városra, amely a domb túloldaláról nyílik, ehelyett fenséges hegyormok és az aljukat behálózó utcatorokon, melyek közül több a Trebević tarkójáig, a fenyvesek aljáig felkúszik a sziklák között, elszórt házak tárulnak elém és a nyitott zöld füzet elé, amelyek remegnek, akár az esőáztatta pókhálón a vízcseppek. Tűz a nap, a völgy fölött sólyom köröz. Az orr örömét kakukkfű képében leljük meg az ülepünk alatt. A meredek domboldal mezejébe néhány zseb-kendőnyi veteményest vágunk. A hagymák tikkadtan pihennek benne. Cse-resznye érik, galagonyavirág fehérlik, az útifű buzogánya mered, a zöld galaj tapad, s ki tudja, mi vár még arra a zsákomban, hogy otthon gyógyteává lényegüljön át. Alattunk karnyújtásnyira a Miljacka kanyarog a Bentbašan túl, hurkot vet a meredélyek között, amelyeket a szarajevói bekötőutak hidálnak át. A forgalom zúgása – míg az alagútban eltűnnek, s a másik csücskében fel-tűnnek a kocsik – tompa morajlásként alapozza meg a domb bokrain-fáin megbúvó énekesmadarak dalát. Énekelnünk kell nekünk is, a zöld füzet egy szép iláhiját tátog, mely Allahot, a teremtőt dicséri, akinek marka e bosnyák országot mérgében egyszer galacsinná gyúrte, majd kegyességet gyakorolva megbékélt az ar-Rahmán ar-Rahím, s kihajtogatta a papiroost, egy kitépett füzetlapnyi országot. A hullámhegyeket azonban már nem tudta kisimítani. Az iláhija hangja elhal, mielőtt a völgybe leér. Térdem alatt, amin a zöld füzetet egyensúlyozom, a Bentbašan meredő sziklák teteje. Milyen aprónak tűnnek most, míg a folyópartról félelmetesen magasodnak fölénk. Köztünk egy kertben körömvirág sárgáll. Az egyre meredőbb hegyek között kacs-karing a Miljacka völgye. Jobbról, a meredély legfelső kiszögellésén elszórt házak – a Jarčedol, túl az Alifakovacon –, egy köves síkon sírkövek fehér-

lenek a borókafenyők alatt, mellette dzsámi apró faminarettel. Távolabb a Trebević csúcsa alól sziklák szakadnak a mélységekbe, talán valahol a völgy távoli lombzöldjébe vesző Kecskéhíd fölött. Az azon túli ormok tépik szét a horizontot, mint egy ábrákkal teli papírt, kitépett füzetlapot, aombok nyalka zöldje mögött sziklaszirtek szürkellenek. Mögülük kel a nap, a *kibla* felől. A völgy bal partján, a bekötőút felett mintha egy haragvó óriás harapott volna ki egy nagy falást a domboldal lejtőjéből. Nem ő volt, hanem a teremtményei: a zöldből egy elhagyott kőfejtő meztelen csupaszságát hasították ki, a hegy húsát rózsaszínű sziklaomlás által. A Bentbaša sétányán apró emberkéek róják útjukat. Alattuk látszik félúton, ott, ahol a Mošćanica völgye torkollik a Miljackáéba, a csábító resoran a megviselt játszótérrel szemben. A domb felett, amely körül hurkot vet a völgy, s amelyet alagút fúr át, s amelyen kupolás filagória áll, hosszú vasrúdon BiH zászlója lobog. A hurok felé ereszkedő lankán magányos ház áll, odább két hosszú fólíasátor, mellette kert és szőlősorok nyúlnak a folyó felé vezető domboldalon. Az ott a dzsennet. Dunjalučki džennet. Itt akarok lakni. Közben kakukkfüvet veszünk a szánkba. A zöld füzet elejére és végébe is jut belőle. Megszólal az ezán hangja a szemközti faminaretből. A felettünk tornyosuló dombtető bokrai mögé bújt a nap. Az árny jólesik, a tájra árad a napsütés. Az elhagyott kőfejtő szinte ég a domboldalban, a völgy bal partján elszórt házak, a teteje lapos fennsík, ott is áll néhány. A fennsík sziklák kiszögellésével ér hirtelen véget, hónaljukban kőomladék ostromolja a völgybe ereszkedő erdőt. Bal felől a Višegradi kapu alatt egy másik völgy, a Mošćanicáé nyílik a távolba, a Škalića sokak nyúlványai bukkannak elő a zöldből. A bokrokban mellettem hirtelen egy kóbor kutya tűnik fel – majd el. Magunkra ismerünk benne. Nem, nem lehet farkas. Nézem a völgyet, a basák és vezírek és agák díszes menetére gondolok, amint a Kecskéhíd előtti kőháznál várják be a Fényes Portáról érkező vendégeket, hogy a folyóval kanyarogva az arany Bosznaszerájba vezessék őket. Janicsárokat látok a Višegradi kapu alatt vonulni. De csupán a kamiondzsiják hajtanak alagutakon és viaduktokon át. Odafenn sólyom köröz. Ő akarunk lenni, szárnyakként nyitva szét karjaink s lapjaink, lesiklani, át a völgyön az egyik szirtről a szemköztire, éles szemmel kémlelni az alant elterülő tájat, lenézni a városra, minden részt egy soha egészen össze nem álló kerek egészé rendezni.

Zöld füzet – Tamni vilajet, 2018. június 12.

A nap már lement. A narancssárga fények a Jahorinán, az Igman mögött lassan fakulnak, az ég boltíve már sötétkékbe merül, körben rojtos felhők piszkítják az eget. Már kigyúltak az első csillagok. A Bijela tabija kiszögellésén ülünk, lógatom a lábam a homályba burkolódzó semmibe, J. fél, a fal tövébe húzódik. Lentről, ahol a Miljacka már csupán szürkességében sejtethető, hűvös szél csap fel, az erőd kövei azonban még most is lehelik a nap rekkenő hőségét. A lábam alatt nyúlik el a város, innét nyílik a legjobb kilátás a fejtől a lábbig. Mert ember ez a város, a homlokán csücsülök, az arca a csarsija, homlokcsakrája a Vječnica, a nyaka a Skenderija és az Alipašino, illetve a Maršala Tita kereszteződése, a lépe a Koševo, szíve a parlament, szervei a Marindvorban: szíve, tüdeje az egyetemek és múzeumok, a lépe a Hastahana feletti kórház, belei a Grbavica, Alipašino polje, Dolac Malta, Pofalići lakótelepei, az aortája a Miljacka menti sugárút, Lába az Otokán és Alipšino polje, lábfeje délre Dobrinja és Lukavica, északra Ilidža, a bal és a jobb oldala a napos és a dohos oldal, mert ember ez a város, amely itt fekszik előttünk fejtől a lábbig.

A völgy apró fénypontjai árrá egyesülnek, az ormokra felfutó utcácskák fényei ékszerekként ragyognak ilyen-olyan színekben, majd feljebb ritkulnak, ott már mindent elnyelnek a sötét fenyvesek. Isszuk a dobozos sörünk (a sakktablás Ožuljsko, nem a sötét Nikšićko, Montenegró aranya), amelyet az egyik legrégebb és leghalalabb mahala, a Vratnik egyik éjjel-nappalijában vettünk. Alkoholt egy olyan nap után, amikor még az is böjtöl, aki nem böjtöli végig a ramazánt. Ma van lejletur kadr éje, mely jobb, mint ezer hónap, ma nyílik meg az ég kapuja. Vígan kocognak a sörök a hátizsákomban, a mahala apró mezdszidjébe benézünk a fal rácsos ablakán, az ajtó zvekirjét tolva behajtjuk, a haremjében fejkendős nőket, sapkás férfiakat látunk a frissen bimbójukat bontott, régi turbános nisánok között sarjadó rózsákon túl. Elkezdődött a terávija. Határozottan kaptatunk felfelé, J. liheg, de én nem kegyelmezek, folyamatosan oltom, hogy lehet, hogy vén szarajlija létére liheg a lejtőn, meg azért, mert még nem járt a Bijela tabiján. Lám, a síkságról, a távoli északról kell jöjjön egy srác, aki formás lába nagy nehezen megszerzett fittségének köszönhetően odavezeti és megmutja neki. Hát nem csodálatos? – kérdezem tőle, s költőien ellendítem karom a város felett. Aha, nyögi, de csak bújjik egyre a fal tövébe. Nem szorult beléd semmiféle költőiség, jebem ti pleme i sunce krvavo! Ráadásul lejletur kadr van, vidi se, da si haram musliman. J. ugyanis kevert családból származik, pravoszláv

apától és muszlim anyától. Manapság már nem nagyon találkozni kevert kapcsolattal a városban. A háború óta mindenki a saját óljába húz. A neve sem szerbes, sem muszlim, diszkréten generálszláv, sőt, pogány: Jasenko, a jaseňról, a kőrifáról kapta. Pogány kutya vagy, đaurko milá, nem hiszel semmiben, körül vagy legalább metélve? Oltom tovább, s ő veszi a lapot. Így töltjük ibádettel mi is lejletul kadr éjszakáját, lenézünk a városra, dumálunk, kortyolgatjuk a sörünket. Lám, itikafnak nem a dzsámit, de a Fehér Erődöt választottuk. Ahogy sűrűsödik a sötét, az erőd romos belteréből lassan elszállingóznak az autók a testiséggel ismerkedő fiatalokkal együtt. Végigtekintünk a városon, mintha meztelen feküdne előttünk homloktól a talpig. Innét, a homloka közepétől egészen a távolban meredő nagylábujjáig! A fallosza Koševo lenne – lököm oldalba J-t, aki ott lakik –, köszi. A vaginája pedig Vraca. Szóval a Republika bassza a Föderációt? Szövi tovább poénomat J. Dehogysis. Ez egy hermafrodita város. Önmagát szereti. Végigtekintünk rajta. Moccanatlan és sebezhető. Gyönyörű. És könnyű préda, megerőszakolják őt, megverik, megkínózzák, látom, ahogy az agresszorok a kegyek koszorújából lövik a völgyben alvó várost. Nem halott, csak alszik. Véredényeiben folyamatos a keringés. Az aortáját a Miljacka jelöli, lásd az autók apró, elgördülő fényeit odalent. Nevén nevezünk minden testrészt J-vel a sötétben fénylő szervezet tagjaira mutathatva. Aztán feltápászkodunk, az erőd ágyútornya padkájának túlsó oldalára telepedünk át. Innét már nem látszik a város, hanem a Miljacka völgye terül el az alattunk futó Bentbaša kanyargásán túl, a fölé magasodó sziklaormok, amelyeknek már csak körvonalaiuk látszanak az esti ég alatt, s csak sejthető, hogy nyomják össze az ölelésükbe szorított folyócskát. A völgy sötétsége felett futó autóutak lámpáinak fényfoltjai szaggatják meg a borút. A Šejhova koria vastürebéje alatti régvolt dervisek nisánjai semmivé tűnnek, csak a Miljacka által körbefutott dombháton áthaladó alagútba tűnő autó lámpái adnak némi támpontot. A Trebević nyerge és a Jarčedol világító házacskaik alatt futó Tranzit vezet be az áramló kocsikat a város testébe, hogy véredényeiben elkeveredjenek. Elnézünk a sötét völgy fölé, a láthatár nyergeinek sziklasziluetttjét követve egészen a Romanija ormai felé. Ott laknak a vad szerbek, divlji vlasi, mondja J., igazi hegylakók, đikani, keményvonalas nacionalisták, četnici. A városról beszélünk. A mindenki a saját óljába logikájáról. A nacionalizmusról. A kilencvenes évekről. Meg arról, hogyan változott meg a város a háború után. Bánt, hogy a sötét semmibe vész a gyönyörű táj. Ez a kedvenc látványom itt. Tamni vilajet, jegyzi meg J. Ismered a legendát? Tamni vilajet. Az Bosznia. Erős catch-word volt a politikában, főleg a kilencvenes években. Tudmanék éppúgy használták, mint Miloševićék.

Sárga füzet – Bijela tabija, 2018. augusztus 25.

Ha most e sárga füzet, amelybe e sorokat rovom, kiesne a kezemből, ahogy a térdemen egyensúlyozom, szörnyethalna lezuhanva a Bentbaša sziklái, talán meg sem állna a folyóig. Szemben a Trebević keleti, meredek lejtőjébe vágott Tranziton golyókként csúsznak a kocsik a város felé. Morajuk mögé fentről egy reptülő vegyül, a mahala sokakjai felől fúró vagy köszörű zaja hangzik, néhol kutyaugatás csendül, felharsan egy motorbődülés egy távoli utcáról, amely mintha a tenyeren futna, vagy e sorok egyike lenne. Itt e meredély aszott kőrői között állandó a ciripelés. A szomszédos szirtre épült ház konyhaablakából edények csörömpölnek. A szembeni Trebević fenyveséből károgó-csárrogó hollókiáltás kél. Odalent apró énekesmadarak csipognak a folyó húsébe merülő bozótban. Odalenn, legmélyen, az árnyékba burkolódzó völgyben, ahová e füzet zuhanna.

De fenn tűz az augusztusi nap, amely a mezőt, a tavasszal fehéren bólingató, ismeretlen virágot aszottra szikkasztotta. Színtelenné tikkadt az ördögszekér is mellettem, mely a rekkenő nyárban bokrosodott ki e szirten. Most már leszárad a száráról, nem kergeti a szél a magyar alföldön, de zuhan majd lefelé, s csak reménykedhet, hogy fennakad egy alacsonyabb sziklán, mert ha lehull mindenképp aljába, a folyó vize, a völgy nyírka, mely így augusztus végén esténként veséket ingerlő hűvös fuvallatoktól terhes, megrohasztja majd a magjait. E füzet is a zuhanó ördögszekér útját követné. A zuhanó ördögszekér lefele hull, Illés, Ilija, Elijáhu isteni szekere viszont felfelé.

Búcsúként lenézel a városra. Balra a Bijela tabija magasodik föléd, a kerek, ágyúknak épült bástya padkáján két srác ül. Odamész majd, ha a városból elbúcsúztál, hogy az Aranyvölgyön meg a Mošćanica völgyén végignézz, lásd a derviseket, a bekötőutak innét, a magasból átlátható rendjét. Rajtad kívül nincs más, csak a rekkenő hőség, az ornyergedről verejtékcsoport hull a kézírásodra, elmosódik néhány sor. Most e szirtől a városra nézel le erre, arra pedig az Aranyvölgyre. Most utoljára van együtt minden egy képben, akárha a tenyérből nyíló füzet lapjain a sorok, ábrák. Együtt térben és időben is, hiszen a búcsú örökre szól. Mindig örökre.

A Trebević meredélye fölötti lapon bukkanak ki a zöldből a Močila (ez szlovákul azt jelentené, „vizelt” – nőnemben, nevével rajta sokat, amikor ott jártunk) és a Jarčedol (ez Barivölgy lenne) utcácskái, nyaktörő úton kapaszkodtunk fel oda a Kecskéhíd feletti meredélyen, emlékszel-e – kérdezném, ha nem lennél máshol. Ott, valahol a mélyben, az Abu hejat rejtőzik. Balra a temető az apró, faminaretes dzsámival, amelynek ezánja a Šejhova

Korijára lehallatszik, s ahol veled jártam, és egy arra vetődő taxis mentette meg az életünket a hőségben való felkapaszkodás után a megdögléstől, szomjhaláltól, mert a temető környékén a dzsenáza után épp kliensekre lesett. A temető alatt már-már szakadék, a sziklákat betonszerkezet tartja, falazza össze a Tranzit fölött. Alatta s itt alattam a Miljacka locsog zavarosan – tegnap eshetett a hegyekben. Éppen itt, e füzet alatt, a térdem alatt és a szikla tövében.

Aztán szemben a Hrid szokakjai, mintha szánkáznának lefelé, a fenyvesek egyre ritkuló és cserépvörösbe váltó zöldjéből állnak össze negyedek tömegévé, az utcák meredeke szabadessé egyesül lefele, a városközpont irányába. A Hrid másik oldala eltűnik a szembeni lanka mögött, a Bistrik folyását kémlelem, ahol egy esős, nyári nap után az utcák végén, a sziklák tövében bóklásztam friss kakukkfűvet gyűjtve, csak sejteni lehetett a Bostarići meg a Berkuša sziklakiszögellésére kifutó utcák állásából – ahová végül is sosem jutottam el, nem úgy, mint a platánlombok alatt megbúvó, a lejtőről épp látható, régi vasútállomás kopott épületéhez, amely előtt végig is gurulhattam bringámon. S ott lehet a takarásban Koštro türbéje meg a temető, s ott, tőle balra látszik a viaduktból egy darab, mely alatt a bistriki út is fut, a viadukt, amely valaha az állomásra befutó sín volt, a Tranzit helyén ugyanis a keskeny nyomtávú vasút haladt innét kelet felé, az Aranyvölgybe vágva Višegrad irányába. A viadukt aztán a dombnál alagútban folytatódik, egy este ennek tetején fedeztem fel a Brdo dzsámit, amely a központból, a katedrális lépcsőjéről a Strosmajer utca felett látszik, lám, ott ágaskodik fehér minaretje a Tranzitot elnyelő alagút dombja és háztetői fölött. Ott fut mögötte a Za beglukom utca, amely a Hambina Carinába csatlakozik a régi temetőnél, de odáig sosem jutottam el. Tovább nyugat felé a Soukbunar és a Cicin Han utcái simulnak a lejtőbe: nem látszik, egy enyhe gerincen túl van a régi zsidó temető, állítólag épp azért lett itt, hogy a törökök ne lássák a városból, ne bánthassa Ismael utódainak szemét Israel utódainak végső nyughelye. Visszajártam a régi szefárd temetőbe, hány feljegyzés született ott! Nem látszanak a Debelo Brdo sziklái sem, amelyeket csupán az utolsó napokban másztam meg. S nem látszanak innét az ellentétes oldal, a napos oldal mahalái, a régi temetők, amelyek a Pašino Brdóra futnak fel, s amelyeket szintén az utolsó napokban barangoltam be, a Bjelave – Hrasove – Sedrenik – Bakije utcákat a Sedam šuma, a Héterdő tövében. A napos oldalból csak Vratnik szokakjai látszanak, a szomszédos Jajca kaszárnya, amely ebből a szögből szemlélve sebként tárja fel csúfos pusztulását, eltakarja a Žuta tabiját, Kovačit temetőivel együtt. Csak a soha el nem készülő

buszpályaudvar kupolái fénylenek, picit tovább, az iszlám tanulmányok karának mór homlokzata látszik, s aztán itt mindjárt előttünk, mindenek közepén, mégis mindenek kérdőjeleként a városháza, a Vječnica homlokzata s mögötte a folyópartba torkolló utcák, a régi és az új csarsija utcáinak tornyai, a kupolás dzsámik minaretjeikkel, főtemplomok tornyaikkal, s azokon túl, arról a túlról, arról mennyit írhatnék, hiszen itt zajlott az életem, amelyet most itthagyni készülök, s amelynek kallódó szilánkjai e feljegyzések.

A kedvelt kávézók teraszai, notorikusan látogatott könyvtárak, ott a Bosnyák Intézet, az egykori hamam kupolái alatt, a távolba gördülő folyótól balra Marindvor, a múzeum mellett a szockós egyetem bölcsészakara, a fényben fürdő ikertornyok, amelyet a bosnyák Hacsek és Sajórol neveztek el Momonak és Uzeirnek. Mellette a parlament, előtte a halál pláza, ahol nem kapható alkohol, és amelynek egyik teraszán nyelvleckéket vettem. Vagy itt szemben, balra a ferencesek tornya, ahová egy húsvétvasárnap tévedtem be misére. A felvonó, amely tavasszal indult újra, s a háború óta szünetelt, ahol megdumáltam a jegypénztárost, hogy a helyieknek szóló hatmárkás jegyet adja a külföldieknek szóló húsz helyett.

Mit mondhatnék a szarajevói életről? Hogy írhatnám bele egy füzetbe? Mit mondhatnék a Latin hídról, amelyen kétszer csókoltak meg, s nem Ferenc Ferdinánd emlékére. Vagy ott, a szemközti Alifakovac temetőjének lentebbik türbéje alatt többször elüldögéltem valakivel, figyelve az éjjeli várost. Vagy akár erről a szírtről, amelyről részeg dervisként zuhantam az ilhám habjaiba megannyiszor, ugyan mit írhatnék. Van ennek jelentősége? Titokban tudom, az lenne a leghelyesebb, ha soraim a szélbe vetném, ha búcsúként lehajítanám a völgybe a szírtről. Talán megtalálják.

Századokkal ezelőtt keletkezett az a legenda, amely szerint egy szarajevói dervisnek az égből egy könyv hullott az ölébe, amely ismeretlen nyelven dicsőítette a Magasságost, és Allah szent neveit jegyezte. Később tekiját alapítottak a helyen, de leégett, amikor Savoyai Jenő elfoglalta a várost. A füzetem századokat zuhanna vissza a múltba. E rituális búcsúajándékkal meg tudnám váltani a múltat, s meg tudnám változtatni a jövőt.

A galambok előtted s alattad repülnek, s ha most lőnék a várost, talán el is találnák őket. Röptük szabályos, irányuk kiszámíthatatlan. Felettünk a messze magasában sólyom vitorlázik át, a Trebević szirtjeire száll. *Da sam ptica, i da imam krila, ja bih cijelu Bosnu preletila.*

S most, hogy ez az utolsó lap is betelik, valóban stílusos lenne lehajítani a szírtről e füzetet, elfelejteni ezt a várost örökre, nem búcsúzni, csak hátat fordítani, elmenni, és nem nézni vissza sohasem.

Sárga füzet – Crni Vrb, 2018. augusztus 18.

Egy romos épületről nézünk a városra, Gorica dombjáról. Mondhatni, építési rom, sosem készült el, félkész pihen máig, merész formáit, pusztá tereit, a falak éles szögét jobbnál jobb graffitikkal festették tele, de ide járnak át az urbánfolkos idijak a Ciglane blokkjaiból. Lenézünk a városra, s közben kérjük a kéretlen esőt. A Fekete-hegyen vagyunk, a legfelső, befejezetlen utcáján, amelyen szakasztott ugyanolyan épületsor épült egyenlakásokkal, mint a domb alattunk lévő teraszutcáján. Hogy mi vetett véget a munkálatoknak? Az infláció, az ország szétesése vagy a háború? Találgatni felesleges: már nem épül tovább – s fel. Graffitikre vadászom, némely terem tetőmentes falai között monoton csepegés visszhangzik csöndesen. Igyekszem a lehető leghalkabban lépni. Attól tartok, találkozom valakivel: hajléktalannokkal, drogosokkal, huligánokkal. Elvisz a tollas! Az emberi nyomok és a szemét mindegyiket feltételezni engedi. Fecskendőket nem találok. Madarak csapnak zajt. A városban mindenhol még a nyár közepén is megtalálható, gusztustalan varjúk evődnek, lomhán csapdosnak a bokrok között. Aztán egy hirtelen mozdulattal, mert figyelmetlenségemben megbotlom egy lépcsőfokban, felreppennek, s felháborodott, fülsértő káromással távoznak. A fedetlen tűzfalak versenyt emelkednek a Trbevićsel, körben feltárul a város. Látszik, hogy kúszik fel rá a lanovka. Feltárja szikláit, csúfondárosan provokálva a mohás betont, melyre támaszkodom. A fenyvesek alá felkúszó mahalák girbegurba utcái látszanak, de a központot, a bulvárokat és a Miljacka partját takarják az alanti teraszutca fái. A csarsijáról csak a tornyok bukkannak elő, a Saborna crkva, a pravoszláv nagytemplom a kupoláival, a bég mecsetjének minaretje, az alanti egyik háztető fölött kimereszti dupla tornyát a katedrális, a Napos lejtőinek kiszögellésein nisánok erdeje fehérlik, egymás mögé redőződnek, míg a távolban, ott, ahol a város völgye kinyílik, akár egy torkolat, ott tornyosul a Bijela tabija, akár egy fehér gomb, amelyen az egész város lóg. Ő zárja el a tekintettől a távolabbi tájat, a mögötte lévő hegyek függőnyt vonnak a tájat fürkésző elé. Az összehajló dombok hónaljában még látszik a kőfejtő a Pale felé vezető út felett, alatta a folyó zöldjében rejtőző Kecskéhidat már csak hozzáképzelné lehet. Balról a kórház impozáns, dobozszerű vagy körbefutó teraszaival inkább bordázott, fehér radiátorra hasonlító épületegyüttese tűnik ki Koševo völgyéből, amint Vogošća felé nyúlik el. Az alattunk lévő utca zöldje csak a Koševo útjának Monarchia-beli homlokzatait engedi látni a Második Gimnázium mellett. A szemközti dombra Mejtaš, Bjelave utcái kúsznak fel, s e zöld mögött bújjik

meg odalenn a park is, s a temetőkből is éppen csak kibukkan valami a zöld levelek közül. A Lav természetesen, mindenekeelőtt, hiszen a sírjaiban már a szembeni lejtőn pihennek a holtak. A Sveti Josif nem látszik, csak a sehid temető fehér nisánjai. Ekkor megzavar valaki a tető nélküli ház emeletén való elmélkedésemben, látom, odalenn belép valaki a romos építési területre. Felnéz – hirtelen lehajolok, nem tudom, látott-e, mert amint kinézek a bevégzetlen betonfalon túl le a dzsumbujba (džumbulj), nyoma sincs már az alaknak. Igyekszem nesztelenül közlekedni, úgy látom, ideje elhagyni a terepet. Nyakamba ugrik a következő befejezetlen tűzfalnál vagy a másik folyosón, mint a horrorfilmekben, előugrik a feketeségből, és bordáim közé dőfi a bicskáját, aztán jönnek a zsaruk, bevisznek, találnak valamit, és ha felépülök egyáltalán, még jó, hogy közel van a kórház, csak itt, alattunk, a domb aljában, egy bosnyák börtönben fogok rohadni, míg BiH és Szlovákia lomha és akadozó államközi tárgyalásai után kitoloncolnak. A földszinten találkozom a csávóval. Somolyog rám zavaros tekintettel. Meglepődött? Be van tépve? Még gyújtatlan cigit tart a kezében. „Cao” – köszönünk egymásra. „Samo gledam grafiti” – felelem neki a kivételesen valódi kérdésnek hangzó „Kako si?”-jére. Valamit magyarázni kezdek neki, mutatóujját az ajkára teszi, jelezve: csendesebben. Oké, mondom, és továbbállok. „Čuvaj se” – szól utánam atyaian. Kint meggyorsítom a lépteimet. De folytatom a baljóslatú Crni Vrh – Fekete-domb feltárását a megépületlen utcán túl. Később a fák között egy tisztáson, ahol orbáncfüvet szedegetek, megtalálom Sindžirli Ibrahim dede türbóját, aki Fátih szultán sehidje volt, itt esett el, amikor bevették a várost hadai. A türbe klasszikus vágású, de nem eredeti: két éve épült, klasszikus oszmán stílusban, a régi akkor pusztult el, amikor a Monarchia seregei itt átvonulva bevették Szarajevót. Mártírok, szentek és bűnözők nyugszanak e földben jeltelen és jelöletlen sírokban. Nem tartozom ide, nem is értem, mit keresek itt, s miért jöttem ide. Nyelvük nem értem, arcuk idegen, nem tudom, mit gondolnak.

Ma, mikor e sorokat írom, otthon, este: 1878. augusztus 18-án vették be a várost. Éppen 140 éve! Ekkor rombolták le az okkupáló seregek Sindžirli Ibrahim dede türbóját, bosszúból! Mert a sehid a várost védve megjelent előttük, és hasra esett a hatalmas rémalak előtt a had! – így szól a legenda. Íme, a Crni Vrh árnyai.

Kék füzet – A Soukbunar sziklái, 2022. szeptember 8., 19.55

Ma végre felmentem (és fel is értem) a Zlatištére, a boldog békeidőkbeli kuláról remek a kilátás. Most nem hagytam otthon a távcsövem. Kukkerrel nézek le a városra. Itt van épp a tenyeremen, a tenyerem térkép, a Trebević a Vénusz-dombom, a Pašino brdo a Hold-dombom, a város közepe a Mars-síkom, a Miljacka pedig a sorsvonalam. Találkozás a lengyel párral, akik a közelben kempingeznek – s látták a remek kilátás lehetőségét. A történelmi rom mögött egy frissebb: egy luxusszálloda mered a fenyvesek felett, éles, pusztán meredő tűzfalai a Trebević vonalának túlfelére néznek, Lukavica, Kelet-Szarajevó felé. Az akşam ezán alatt lejövök a borókafenyőkkel borított platón, két kiégett ház, két szilvafa meg egy birsalma (hármát elhoztam) mellett. És itt kötöttem ki újra a sziklákon, amelyek annyira lenyűgöztek ittlétemkor, s amelyekhez csupán tegnapelőtt találtam utat a Debelo Brdon át, hála a cseh térképes Appnak, ami offline is működik. Most itt ülök, és lógatom a lábam az alanti utcákra, házakra, udvarokra a sziklákról, amelyek az elérhetetlenséget jelentették. Pada sumrak. Nézem a beesteledő várost. Messzelátóval egyből kiszúrom odalent nemcsak a járműveket, de a járókelőket is. Az egyikük éppen átugrott valami kerítésen. Nyilván nem is sejtí, hogy láthattam a távolból. Milyen könnyű célpont lehet, pusztán a technika kérdése, máris agyonlőhetném kerítéshágás vagy tilosban járás miatt. Vagy csak úgy. Pedig talán csak egy feleslegesen lezárt, parkolásra használt telken át akart rövidíteni. Valóban, a katonák sportot űzhetnek itt egykor a járókelők levételében. A Skenderija, a parlament környékén s a Miljacka mentén, a Grbavica felé. Remek szórakozás lehetett, biztos fogadtak is rá, ki hány járókelőt talál el. Hogy eszükbe jutott-e, hogy a fogadásuk miatt nem ér haza valaki, akit hazavárnak, nem tudható. De azt tudom, hogy mindennek tudatosítása miatt kellett idejőnnöm újra az elsöre otthon felejtett messzelátóval, hogy toll híján egy tompa ceruzával a sötétben feljegyezzem, felvésem ide ezt, hogy el ne felejtsem, milyen lenézni a városra, erre a kiszolgáltatott áldozatra.